



Sosiokulttuurisen toiminnan tavoitteena on aidon yhteisöllisyyden synnyttäminen.

Toimivassa yhteisössä on kyse herkkävireisestä tasapainosta yksilön ja yhteisön intressien välillä. Yksilön on tietyissä tilanteissa seisottava omien näkemyksiensä takana. Vaikka kaikki muut olisivat toista mieltä. Toisessa tilanteessa hänen on luovuttava omien etujensa tavoittelusta, varsinkin, jos ne ovat liian räikeässä ristiriidassa yhteisön muiden jäsenten tarpeisiin nähden. Vaaditaan jatkuvaa dialogia yhteisön jäsenten kesken, jotta voidaan tietää, milloin on syytä pitää päänsä, milloin taas antaa periksi. Pelkkä ristiriitojen välttäminen ei toimivassa yhteisössä koskaan saa olla syy periksi antamiselle.

## Ideasta eteenpäin

Vaikka sosiokulttuurinen toiminta on jatkuvaa, prosessinomaista, on sillä myös projektimainen luonne. Prosessin etenemistä on helpompi hahmottaa kun se jaetaan projekteihin, tai hankkeisiin, joilla on selkeä alku ja loppu.

Projekti voi olla joko kertaluonteinen, tai useiden, toisiaan täydentävien projektien jatkumo. Yhdistysmuotoiselle sosiokulttuuriselle toiminnalle on sellaisenaan luonteenomaista toiminnan jatkuminen. Yhdistyksen olemassaolon tarkoitus sisältää todennäköisesti myös sosiokulttuuriselle projektille asetetut tavoitteet ja päämäärän, jotka luovat puitteet innostamisella ja innostumiselle. Silloin kun toiminnan taustalla ei ole yhdistystä tai muuta vastaavaa toimintaryhmää, on projektille valittava sekä toiminnallinen muoto (ks. luku sosiokulttuurisen toiminnan käytäntöjä) että toiminnan perimmäistä tarkoitusta kuvaava selkeä yleisteema, johon osallistujat voivat sitoutua. Innostamishankkeelle asetettu yleisteema voi toimia prosessin alkuunpanijana. Avoimuuden ja tarpeeksi konkreettisen teeman avulla tehdään näkyväksi se todellisuus, jossa ihmiset elävät. Tähän todellisuuteen havahtumisen seurauksena voi parhaimmillaan syntyä luova, yhteisöllinen ja kulttuurinen prosessi, jossa toimijat tulevat tietoisiksi aktiivisesta roolistaan tulevaisuuden tekijöinä.

## Luova lepo ja olemisen ylistys

Tekemisen kautta oppiminen on sosiokulttuurisen kansalaistoiminnan keskeisintä ydintä. Miten tähän suhtautuu ajatus olemisesta. Itämaisessa ajattelussa on oivallettu jotain sellaista, joka länsimaisessa suorituskeskeisessä elämänmenossa on jäänyt huomaamatta: tekemisen ja ei tekemisen välinen hedelmällinen vuorovaikutus. Yhdistys- ja vapaaehtoistoiminnallekin on vahingollista, jos sitä alkaa leimata liiallinen tehokkuusajattelu. Tämän päivän yhteiskunta tuntuu ihannoivan vahvuutta tavalla, joka on ihmisluonnolle vieras. Olemme esimerkiksi rakentaneet työyhteisömme tehokkuuden ja kilpailukyvyn nimissä sellaisiksi, että riittävälle levolle ja uusiutumiselle ei näytä löytyvän sijaa. Yhdistystoiminnassa vastuunkantajat joutuvat koville ehkä hieman toisenlaisista syistä. Riittävää määrää luottamushenkilöitä tuntuu joskus olevan vaikea löytää. Eritoten sosiokulttuurisessa toiminnassa on hyvä tehdä kaikki voitava sen eteen, että ihmisten jaksamisesta pidetään huolta. Inhimillistä yhteiskuntaa ei voida rakentaa epäinhimillisellä tavalla. Ihminen tarvitsee lepoa ja luvan olla myös heikko. Todellinen vahvuus syntyy heikkouden hyväksymisestä ja todellinen tehokkuuden lähde on

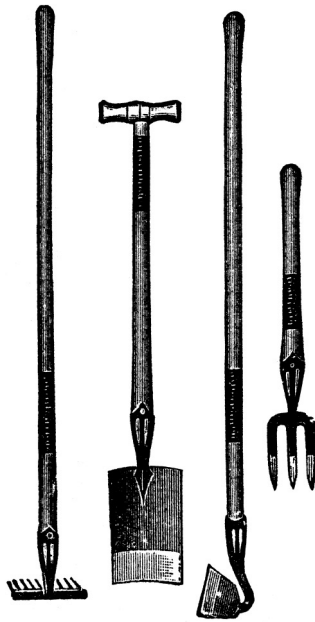


Ihminen tarvitsee lepoa ja luvan olla myös heikko. Todellinen vahvuus syntyy heikkouden hyväksymisestä ja todellinen tehokkuuden lähde on olemisen, joskus sietämättömässäkin kepeydessä.

olemisen, joskus sietämättömässäkin kepeydessä.

Kiinalaisia johtamisoppeja tulkiten, innostaja voi toimia joko soturina tai parantajana. Innostajuuden soturi, maskuliininen Yang toimii voimalla ja päättäväisyydellä. Suurimman osan ajasta innostaja kuitenkin on avoin, vastaanottavainen parantaja, feminiininen Yin. Sopiva sekoitus tekemistä ja olemista, soturia ja parantajaa, on sekä tuottavaa että mahdollisuuksia luovaa. On olemassa myös kolmas innostajuuden aspekti, Tao. Ajoittain innostaja vetäytyy ryhmästä hiljaisuuteen, Jumalan luokse. Tekemisen ja olemista vuorottelu päättyy Taon, joka tyhjentää kaikesta siitä mitä on tapahtunut ja luo tilaa hengen täydentymiseen.





## 4. INNOSTAJAN TYÖVÄLINEET

## Projektin johtaminen

Teoiksi ja todellisuudeksi muuntuva prosessi on päättymätön matka, joka jatkuu niin kauan kun ihmisissä on elämää ja heidän yhteenliittymissään virtaa. Projektien onnistumiseksi tarvitaan kykyä organisoida toimintaa. Tämä edellyttää innostajalta järjestelmällistä loogista ajattelua, organisointikykyä, määrätietoista tavoitteista kiinni pitämistä, taloudellista ajattelua ja muita sellaisia ominaisuuksia, joita on totuttu kutsumaan asioiden johtamisen taidoksi.

Sosiokulttuurinen projekti on kertaluonteinen, tavoitteellinen työkokonaisuus, jonka kesto ja resurssit määritellään etukäteen (Anttila 2001). Se lähtee liikkeelle ideasta, ongelmasta, tai tietystä tarpeesta korjata elinympäristössä vallitsevaa olotilaa. Kun projektia lähdetään suunnittelemaan ja toteuttamaan, on jo alkuvaiheessa hyvä selvittää sen osatekijät: tuottaja, tekijät, rahoitus ja aikataulu. Projektikynnyksen ylittyttyä voidaan siirtyä suunnittelu- ja valmisteluvaiheeseen, jossa luodaan organisaatio sekä laaditaan toiminta-, talous-, tiedotus- ja markkinointisuunnitelmat. Projektin toteutuksen jälkeen ei pidä unohtaa jälkihoitoa. Siihen kuuluvat mm. projektin talousselvitykset, palaute ja arviointi sekä mahdollinen raportointi (ks. [www.kansalaisfoorumi.net](http://www.kansalaisfoorumi.net), Kulttuuritapahtuman tuottaminen)

## Innostaja tulenkantajana

Vaikka haluaisimmekin lähteä sosiokulttuurisessa toiminnassa liikkeelle enemmänkin kanssainnostumisen kuin innostamisen filosofiasta, on perusteltua ottaa kysymys johtajuudesta ja johtamisesta tietoisien tarkastelun kohteeksi. On tilanteita, joissa toiminta syntyy spontaanisti ja toimijat osallistuvat tekemiseen tasavertaisina kukin omien kykyjensä mukaan. Joissakin tilanteissa kuitenkin tarvitaan soihduntuojia, innostajia, jotka havahduttavat ihmiset näkemään vallitsevia yhteiskunnallisia epäkohtia ja pistävät prosessin käyntiin. Innostajalta vaaditaan ominaisuuksia, joita hyviltä johtajilta tai ohjaajilta on aina vaadittu. Innostajuuden vertaaminen johtajuuteen saattaa yhdistystoiminnan kyseessä ollessa tuntua vieraalta ajatukselta, mutta johtajuutta - joko virallista tai epävirallista - on aina

siellä missä on ihmisiä. Kiinalaisessa perinteessä kerrotaan tarinaa hyvästä johtajasta, jonka toimittua kansa voi sanoa: “me teimme sen”. Länsimaisissa johtamisopeissa on jo pitkään puhuttu johtajista valmentajina. Tavoitteena on varmasti ollut pitkälti saman tyyppinen johtajuus kuin kiinalaisissa opeissa.

Innostamisessa, sanan varsinaisessa merkityksessä, on kysymys ihmisten johtamisesta, siitä miten saada ihmiset motivoitumaan toimintaan yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Liike-elämässä käytetään samasta asiasta usein englanninkielistä termiä leadership. Kyse on myös ryhmadynaamisten ilmiöiden tuntemisesta ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen rohkaisemisesta kohti avointa dialogia.

Tämäntyyppisille johtamistaidoille luodaan pohja enemmän oikeanlaisilla asenteilla kuin synnynnäisillä luonteenpiirteillä, tai hankituilla kyvyillä. On löydettävä oma ja myös muita innostava inspiraatio. Innostajan tulisi tarkastella johtajan rooliaan enemmän työnjaollisena kuin statusta, tai uralla kehittymistä edistävänä kysymyksenä. Jonkun on oltava aloitteellinen, jotta muut innostuvat ottamaan vastuun itseään koskevissa asioissa. Tässä mielessä johtajuus voi myös olla jaettua johtajuutta ja projektin henkinen vetovastuu voi vaihdella tilanteiden mukaan. Aktiivinen rooli projektissa tai ryhmässä tuo sellaisenaan mukanaan asemaa ja arvostusta, mutta innostajan on varottava huumaanantumasta johtajana olemisen pauloihin, vaikka se hivelistikin itsetuntoa. On aina muistettava, että sosiokulttuurisessa toiminnassa kysymys on ensisijaisesti niiden ihmisten prosessista, joiden kanssa toimintaan.

Vapaaehtoisia toimijoita ei saada innostumaan “pomottamalla”. Innostajan on opiskeltava sellaista johtajuutta, jolla ihmiset saadaan lämpenemään yhteiselle asialle. Pohjimmiltaan raja innostamisen ja johtamisen välillä on olematon. Innostajalta vaaditaan kykyä johtamiseen ja johtajalta vastaavasti taitoa innostamiseen. Tässä yhteydessä johtajuuden olemusta on hyödyllistä tarkastella spiritualiteetin valossa, joka näyttää aidon johtajuuden kasvupohjan olevan ihmisen elämän syvissä merkityksissä; transsedenttisellä, yliaistillisella ja myyttisellä tasolla. Johtamisen käytännöt kasvavat merkittävistä uskonnollisista, poliittisista tai kulttuurisista arvoista, kuten ihmiselämän kunnioitukseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvistä uskomuksista. ( Kurki 1996, 2002 )

## Osallistava suunnittelu

Osallistava suunnittelu on alun perin yhteisöjä ja niiden jäseniä lähestyvä kehitysmallitkimuksessa käytetty menetelmä. Metodin tarkoituksena on toimijoiden itsensä osallisuuden edistäminen ja heidän asiantuntijuutensa hyödyntäminen heitä itseään koskevissa hankkeissa. Toimintatavassa on ennen kaikkea kysymys asenteesta, mutta yhteisössä piilevän hiljaisen tiedon esiin saamiseksi ja ihmisten tempaamiseksi mukaan keskusteluun. on kehitetty myös konkreettisia menetelmiä. Helposti ymmärrettävinä ne perustuvat tekemiseen enemmän kuin puhumiseen ja kirjoittamiseen.

Osallistava suunnittelu edustaa parhaimmillaan alhaalta ylöspäin suuntautuvaa toimintaa. Innostajan tehtävänä on tuoda tietämystään vain täydentämään osallistujien omaa tietoa ja samalla häneltä edellytetään nöyrää asennetta ja rohkeutta myöntää oman tietonsa rajallisuus. Tehtävänä on

ensisijaisesti järjestää tilanteita, joissa ihmiset pääsevät pohtimaan, analysoimaan ja päättämään tasavertaisina yhteistyökumppaneina omaan elämäänsä liittyvistä asioista. Menetelmien ja asenteiden lisäksi osallistavuudessa tarvitaan avoimuutta, rehellisyyttä ja valmiutta jakaa saatua tietoa ja kokemuksia mukana toimivien ihmisten kanssa.

Osallistavan suunnittelun menetelmät tähtäävät pitkälti samoihin päämääriin kuin sosiokulttuurinen innostaminen, eli ihmisten valtaistamiseen (empowerment) ja heidän vaikutusmahdollisuuksiensa lisäämiseen. Ihmisten taito käyttää



Innostajan tehtävänä on tuoda tietämystään vain täydentämään osallistujien omaa tietoa ja samalla häneltä edellytetään nöyrää asennetta ja rohkeutta myöntää oman tietonsa rajallisuus.



mahdollisuuksiaan ja valtaansa kasvaa, kun he saavat lisää keinoja ja voimavaroja sekä uskoa omaan kykyynsä vaikuttaa elämäntilanteeseensa. Asiantuntijan rooli tässäkin tapauksessa on toimia käynnistäjänä, joka malttaa myöhemmin vetäytyä sivuun.

## Innostaja tutkimusmatkailijana

Ihmisen sisään rakennetusta uteliaisuudesta ei ole pitkä matka sosio-kulttuurisen toiminnan merkittävimpään elementtiin, tutkimuksellisuuteen. Sosiokulttuurisen toiminnan yhteydessä on kuitenkin syytä välttää tutkimuksen akateemisia painotuksia. Sen sijaan kannattaa korostaa tutkimuksellisuuden kepeyttä ja seikkailullisuutta. Ympäröivä todellisuus, jota halutaan muuttaa ja kehittää, on tunnettava perusteellisesti. Ympäristön ennakkoluuloton analysointi on avain sosiokulttuuriseen toimintaan. Riittävän vakuuttava tutkimustieto antaa toiminnalle sellaisen painoarvon, joka voi toimia ratkaisevana tekijänä kun uusi yhteiskunnallinen järjestys kumooa vanhan, jolle aina löytyy omat perustelunsa ja puolestapuhujansa.

## Tutkimuksen tiet

Ympäristö on elämän näyttämö, joka peilaa merkityksiä omalle tai muiden käyttäytymiselle ja toiminnoille. Olemme itse kukin näyttelijöitä elämän draamassa, jonka osajako ja kohtaukset ovat inhimillistä toimintaa ympäristöllisten merkitystensä kautta. Tietoisuus toiminnan merkityksistä luo vastaavasti ihmisen muovaamalle fyysiselle tai henkiselle paikalle todellisen, koetun kulttuurisen rakenteen. Toimintaympäristöjä voimme luonnehtia näyttelijän ja katselijan tutkimuksellisesti ensisijaiseksi havaintoympäristöksi (Räsänen 1982). Innostamisen perusedellytys on tutkimuksen, erilaisten kartoitusten, selvitysten ja analyysien pohjalta tuotettu todellisuuden tunteminen. Ympäristöanalyysiä voidaan tehdä monin tavoin, mutta innostamisen yhteydessä sovelletaan tässä kuvattua tutkimuksellista perusrakennetta (ks. Kurki 2002).

Kokonaisuuden kartoittamiseksi selvitetään tutkimuskohteen: yhteisön, ryhmän tai seuran suhde yleiseen yhteiskunnalliseen ja sosi-aaliseen kokonaisuuteen. Mitä yhteisössä ja sen ympärillä parhaillaan tapahtuu ja mitkä seikat ovat johtaneet nykyiseen tilanteeseen? Selvitystyön pohjaksi on syytä kartoittaa taloudelliset, kulttuuriset, poliittiset, sosiaaliset ja demokrafitset (väestömäärä, ikäjakauma, väestön tiheys, väestön kasvu, ammattirakenne ja työllisyys) tekijät.

Kulttuurisen tilanteen analyysissä tutkitaan ihmisten kulttuurista elämää, kysyntää, tarjontaa ja mahdollisuuksia. Miten ihmisiä informoidaan kulttuuritapahtumista ja millasia aktiviteetteja on tarjolla ja ketkä niitä tarjoavat? Millaisia kulttuuriharrastuksia on eniten, ketkä osallistuvat kulttuuripalveluihin ja mitkä ovat tärkeimmät kulttuuriset traditiot?

Kulttuuritarpeiden kartoituksessa määritellään toimintaympäristö-lähtöiset ryhmän, organisaation ja alueen tarpeet. Innostamisen toimintaan osallistuvien ryhmien tarpeet voivat tosin tulla esille myös toiminnan kuluessa. Tällöin kannattaa selvittää ryhmään osallistuvien toiminnallisia motiiveja ja odotuksia. Mitä tavoitteita ryhmällä on ja mitä aktiviteetteja innostamisen yhteydessä halutaan toteuttaa? Laajemman organisaation tarpeiden kartoitus aloitetaan nykytilanteen hahmottamisesta. Mitä ohjelmia, tapahtumia tarjotaan ja mitä pystytään tarjoamaan, mitä on suunniteltu ja miten tavoitteet on asetettu? Tätä varten voidaan analysoida dokumentteja sekä tehdä havainnointia ja haastatteluja.

Ihmisten tietoisuuden tasosta riippuvaisten kulttuuristen vaateiden tarpeen tutkimisen on syytä lähteä sieltä, missä ihmiset ovat. On olemassa myös sellaisia kulttuurisia tarpeita, joita ei osata vaatia, varsinkaan jos ei tiedetä niiden tarjoamista mahdollisuuksista, tai edes olemassaolosta. Usein on myös niin, että palveluiden vakituisilla käyttäjillä on erilaiset vaatimukset kuin mahdollisilla tulevilla käyttäjillä.

Koska kaikkia tarpeita ei voida toteuttaa eikä hoitaa samanaikaisesti kannattaa herkistyä kuuntelemaan ja keskustelemaan missä järjestyksessä toteuttamiseen lähdetään. Tarpeiden hierarkisoinnissa on luonnollista asettaa etusijalle yhdessä tärkeimmäksi määritelty, tai toiminta, jonka katsotaan aktivoivan ihmiset mahdollisimman hyvin liikkeelle. Tarpeiden järjestykseen asettamisen oleelliset kriteerit määrittävät hankkeen filosofiasta ja visiosta sekä sen toteuttamiseen liittyvistä lähtökohdista. Edellinen on

kyettävä kääntämään operatiiviseksi ja jälkimmäinen on riippuvainen ideologisesta viitekehuksesta.

Toiminnan onnistumisen edellytyksenä on resurssien huolellinen analysointi ja suunnittelu. Kartoituksessa on syytä huomioida materiaaliset, toiminnalliset, ympäristölliset, taloudelliset, tekniset ja inhimilliset resurssit.

## Tutkimuksen tulkinnat

Innostamisen pohjatyö, tutkiminen, kulminoituu sosiokulttuurisen tulkinnan tekemiseen. Diagnoosi on sekä innostamiseen liittyvän toiminnan suunnittelun, toimeenpanemisen että arvioinnin perusta. Diagnoosi ei ainoastaan esittele, selkeytä ja analysoi tutkimuksen tuloksia, vaan näyttää suunnan koko sosiaaliselle muutokselle. Tutkimuksesta saatavaa tietoa tulisi siis voida soveltaa toimintaan. Tavoitteena on muokata, uudistaa, ylläpitää tai radikaalisti muuttaa jotakin sosiaalisen todellisuuden aluetta.

Diagnoosi perustuu ongelman asettamiseen siihen sosiaaliseen todellisuuteen, jonka osa se on. Systeemitoreettisessa tarkastelussa todellisuus nähdään järjestelmäksi, jonka ongelmat ovat osa tätä järjestelmää. Ongelman kaikkia osatekijöitä tarkastellaan ja analysoidaan aina osana järjestelmän kokonaisuutta. Ekologinen näkökulma korostaa monitahoisia vuorovaikutuksen verkostoja ja niihin liittyviä kytkentöjä. Dialektinen lähestymistapa korostaa kokonaisvaltaisen näkemyksen rakentamista, jossa ylitetään teorian ja käytännön vastakkainasettelu ja nähdään niiden välinen vuorovaikutus. Kriittinen ajattelu ohjaa todellisuuden havainnointiin mahdollisuutena ja sen hahmottumiseen entistä parempina tulevaisuuden näkyinä.

Diagnoosin tekeminen ei ole suljettu tilanne, vaan avoin ja jatkuva koko innostamisen prosessissa. Sosiaalisen diagnoosin rakentamista ohjaavat, tutkimuksesta johdetut tosiasiat, joita ovat aikaisempi tilanne, ongelma itse sekä ennuste ja konteksti. Hyvä diagnoosi on aina paitsi tilanteen kuvausta myös sen tulkintaa, ennustamista ja kriittistä arviointia. Diagnoosissa analysoitavien ongelmien ja tarpeiden lisäksi tulee tietää,

keitä tarpeet koskevat ja mitkä ovat käytettävissä olevat keinot tavoitteisiin pääsemiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi.

## Arviointi matkakertomuksena

Arvioinnilla on oleellinen rooli sosiokulttuurisen projektin onnistumiselle ja sille on luotava edellytykset jo ennen toiminnan aloittamista. Kaikki toiminnassa mukana olevat ihmiset osallistetaan myös arviointiin ja tavoitteet on asetettava niin, että niiden saavuttamista on helppo seurata.

Arviointi on aina monipolvinen prosessi. Se on parhaimmillaan koko toiminnan ajan jatkuvaa prosessiarviointia, jonka tavoitteena on toiminnan jatkuva parantaminen. Se perustuu samoihin, paremman huomisen rakentamisen arvoihin kuin koko innostamisen prosessi. Arviointi peilaa, kirkastaa ja parantaa koko ajan toiminnalle asetettuja tavoitteita. Prosessiarvioinnin lisäksi tarvitaan myös selkeästi tuloksiin liittyvää loppuarviointia, joka vaatii usein myös ulkopuolisia arvioitsijoita. Innostamiselle luonteellisissa arvioinnissa käytetään apuna monenlaisia arvioinnin muotoja ja niiden yhdistelmiä.

Arviointi on suunniteltava huolella ja siihen tulee rohkaista kaikkia projektiin osallistuvia. On päätettävä, kuka tai ketkä arvioivat, mitä arvioidaan ja miksi arvioidaan, sekä mitä välineitä arvioinnissa käytetään. Sosiokulttuurisessa innostamisessa itsearviointilla, eli oman toiminnan arvioinnilla, on keskeinen merkitys. Se on keino tunnistaa ryhmän toiminnan vahvuudet ja parantamista kaipaavat alueet. Kun itsearviointi on jatkuvaa, se tuo ryhmälle palautetietoa toiminnan onnistumisesta, tuloksellisuudesta ja kehittämistarpeista. Itsearviointin avulla on helppo vaikuttaa toimintaan, koska päätökset tekee sama ryhmä, joka ne myös toteuttaa. Tämä takaa osallistujien omakohtaisen ja vastuullisen sitoutumisen toimintaan (ks. [www.kansalaisfoorumi.net](http://www.kansalaisfoorumi.net), *Ryhmätoimintaa kehittävä itsearviointi*).

Arviointia voidaan ohjata myös projektin vaiheiden, kuten tarpeiden, prosessien, tuloksien, tehokkuuden, tai kustannusten mukaan. On myös valittava, arvioidaanko innostamisen sopivuutta ongelmien ratkaisemiseen, käytettyjen menetelmien sopivuutta tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseen, vai toiminnan tehokkuutta yleensä.

Innostamisen arvioinnin tulisi olla luonteeltaan enemmän laadullista

kuin määrällistä. Informaation hankkimiseen voidaan käyttää keskusteluja, haastatteluja, osallistuvaa havainnointia, kyselylomakkeita, dokumentti-analyyseja ja tilastotietoja. Pelkät tunnelmat ja omat mielipiteet eivät riitä. Informaation hankkimisen jälkeen on vuorossa tulosten analysointi ja muokkaus. Tulokset on myös tärkeä esitellä kaikille niitä tarvitseville, tai niistä kiinnostuneille.

Arviointi sisältää aina tietyt elementit, vaikka itse arviointiprosessi voidaankin suunnitella monin eri tavoin. Arvioinnin askelmat aloitetaan kohteiden valinnasta, kysymällä miksi ja ketä arvioidaan. Viitekehyksen muotoilun portaalla pohditaan toiminnan tavoitteita, lähtö- ja lopputilannetta. Seuraavaksi määritellään arvioinnin kohde sekä arviointiin käytettävissä olevat resurssit. Puolimatassa pohditaan arvioinnin toteutusta, joka ohjaa informaation luokitteluun ja yhteenvedojen tekemiseen. Loppuportilla informaatiota muokataan huolella, analysoidaan, tulkitaan ja keskustellaan tuloksista sekä ryhdytään näiden pohjalta tarvittaviin toimiin.





## 5. SOSIOKULTTUURISEN TOIMINNAN KÄYTÄNTÖJÄ

## Sukelluksia yhteisötaiteeseen

### *Rannalla*

Yhteisöllinen taidekasvatuksen tarranauhaan voi kiinnittyä monenlaisia toimijoita ja tarkoituksia. Taidekasvatuksen perinteisenä tehtävänä on taiteen keinoin tuotetun ja tulkitun todellisuuden arviointi, sen kokemuksellinen ja käsitteellinen pohdiskelu ja tutkiminen. Taidekasvatus voi tämän lisäksi toimia olemassa olevan heijastajan tai säilyttäjän asemesta innostajana ja aktiivisena vaikuttamisen kanavana. Tässä merkityksessään se sisältää entistä enemmän soveltamisen mahdollisuuksia yhteiskunnan eri sektoreilla. Taidekasvatus voi toimia osallistujilleen myös yhteisen kielen luojana ja yhteisöllisten hankkeiden tulkkina.

Yhteisöllinen taidekasvatus on taiteellisen ilmaisun ja välineellisten tavoitteiden kohtaamispaikka ja risteysasema. Toiminnalla voidaan pyrkiä rakennetun tai luonnonympäristön sekä yhteisön kehittämiseen, sosiaalisen hyvinvoinnin lisäämiseen, työllistämiseen, tai yleisen viihtyvyyden aikaansaamiseen. Taidekasvatuksen projektit kannustavat erilaisuuden hyväksymiseen ja yhden oikeaksi julistetun totuuden kyseenalaistamiseen. Yhteisön lähtökohdista, paikan historiasta, sen tarinoista ja nykyhetkestä ammentava (taiteellinen) harrastustoiminta voi merkittävällä tavalla olla rakentamassa sosiaalista yhteisöä ja vahvistamassa paikallisidentiteettiä.

Elämyksellisen ja kokemuksellisen toiminnan kautta ympäristö ja yhteisö, oppiminen ja kasvaminen muuttuvat merkityksellisiksi. Yhteisöllinen taidekasvatuksen projektit ovat parhaimmillaan sosiokulttuurista innostamista.

Seuraavaan projektikuvauksen tarkoituksena on osoittaa yhdistyksen tai ryhmän mahdollisuudet yhteisönsä ja ympäristönsä tutkimiseen ja vaikuttamiseen yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoin. Projektin lopputulokset voidaan esitellä kannanottona jonkin ympäristössä tai yhteisössä havaitun epäkohdan korjaamisen puolesta. Prosessin avulla erilaiset toiminta- ja harrastusryhmät voivat suunnitella ja toteuttaa omia teatteri-, tanssi- ja musiikkiesityksiään, tai valokuva- ja taidenäyttelyitä. Tuotos voi toimia yhteisöä ja ympäristöä aktivoivana tapahtumana: konserttina, vuosijuhlana



tai performanssina. Tai olla näitä kaikkia edellämainittuja yhtä aikaa. Oleellista projektissa on aktiivinen osallisuus. Parhaimmillaan se kiinnittää ja innostaa ympärilleen eri-ikäisiä toimijoita, niin järjestöaktiiveja, ohjaajia, harrastajia, taiteilijoita kuin yhteisön asukkaitakin.

## *Väreilyä*

Aluksi kannattaa tarkkaan pohtia, mitä tarkoitusta varten projektia tehdään. Onko sen tarkoituksena elämän sulostuttaminen, yhteinen juhla, seuran toimintaa esittelevä tapahtumaviikko, teatteri- tai tanssiesityksen tuottaminen, vai yhteiskunnallinen kannanotto. Toki projekti, kuten edellä mainitaan, voi olla myös kaikkea tätä.

Jos yhdessä päätetään lähestyä teemaa yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulmasta, jokainen toimintaryhmä voi tuoda julki ja värittää aihetta omalla tavallaan. Liikuntaryhmät luontoympäristöä hyödyntäen, johtokunta rakennettua ympäristöä tai sosiaalista hyvinvointia painottaen, tanssi- ja teatteriryhmät kulttuurihistoriallista kerrontaa nykypäivään heijastaen.

Sopivan teeman löytyminen auttaa projektin rajaamista. Teemana voisi olla vaikkapa jokin ympäristöllinen elementti: vesi, maa, tai rakennus. Esimerkiksi, järvi kyläyhteisön rakentajana ja esteettisenä kokemuksenä. Tai seuran talo - taiteiden talo, kylän yhdistäjänä ja yhteisöllisenä paikkana.

## *Pintapolskintaa*

Projekti on hyvä aloittaa perehtymällä yhteisöön ja ympäristöön erilaisen aihetta käsittelevän kirjallisuuden, julkaisujen ja aineistojen avulla. Tietoa voidaan kerätä kirjastosta, lehtileikkeistä, pöytäkirjoista, kylä- ja aluehistorioista, kartoista ja kunnallisista tilastoista. Orientoivaan perustyön voi tehdä esimerkiksi parityöskentelynä tai pienissä ryhmissä. Salapoliisityön tuloksia on hyvä käsitellä yhdessä, käyttää sitä yhteisen tiedon rakennusmateriaalina, joka samalla ohjaa projektin jatkotyöstämistä. Aineistoa voidaan hyödyntää myös projektia esittelevän ”lopputyön” yhteydessä esimerkiksi näyttelymateriaalikoosteena.

## Sukelluksia

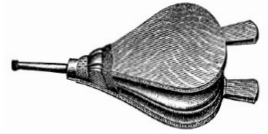
Kun orientaatio on tehty, aloitetaan oma tutkimusmatka ympäristöön. Tähän tehtävään kannattaa niin ikään ryhtyä pienissä ryhmissä. Näistä yksi voi tallentaa alueen eri kohteita videolle, toinen valokuvaa ja kolmas kiertää nauhurin kanssa keräten tarinoita. Kaikesta tästä on kohteliasta ilmoittaa alueen asukkaille etukäteen. Haastatteluista kannattaa tehdä ennakosuunnitelma, jossa mietitään miten asiasta ennakkoon ilmoitetaan, ketä haastatellaan ja mitä kysytään. Haastateltavilta pitää varmistaa asia etukäteen ja heille on kerrottava, miksi haastattelu tehdään ja mihin ja miten materiaalia käytetään. Materiaalien julkaisuun, käsittelyyn ja julkiseen esittämiseen on aina kysyttävä lupa aineiston lähteeltä tai haltijalta.

Vuolaan tarinoinnin lähteenä voi toimia esimerkiksi valokuva. Tässä tapauksessa haastateltavalle on hyvä etukäteen ilmoittaa, että häneltä toivotaan esimerkiksi työhön, vapaa-aikaan tai omaan tärkeään paikkaan liittyvää valokuvaa ja tarinaa siitä.

Seuraava toimintamalli sopii esimerkiksi yhdistyksessä toimivan harraste- tai yleiskerhon, tai koululuokan toteutettavaksi.



Yhteisöllinen taidekasvatuksen projektit ovat parhaimmillaan sosiokulttuurista innostamista.



### ***Tehtävä:***

Millainen tämä yhteisö / ympäristö (nuorisoseura, ryhmä, kylä, paikka) on ja miten siitä tuli tällainen ?

Kullekin kerholaiselle annetaan ennakkoon salapoliisitehtävä. Haastattele isää, äitiä tai mummoa, vaaria, tai naapuria. Kannattaa huomioida, että mitä nuorempi kerholainen, tai oppilas, sitä konkreettisempi tehtävä.

### ***Nuorempien toimijoiden tehtävä:***

Oman ympäristön nimeäminen.

Mikä on ollut - tai on - äitisi, isäsi, isovanhempasi tärkein paikka yhteisössä (kylässä, taajamassa, kaupungissa).

Miksi, kerro siitä. Olisiko paikasta valokuvaa tms. dokumenttia, tai esinettä jota voisi lainata.

### ***Aikuisempien tekijöiden tehtävä:***

Oman yhteisön nimeäminen.

Mikä on ollut tai on perheesi lisäksi elämäsi tärkein yhteisö/ryhmä/seura, jossa olet toiminut tai toimit. Miksi ? Kerro siitä.

Kukin kerholainen tuo tarinan (suullisena tai kirjoitettuna) ja mahdollisen valokuvan, tai esineen kerhoon ja esittää tarinansa koko ryhmälle. Tämän jälkeen voidaan jakautua pienempiin ryhmiin. Ryhmä muokkaa osallistujensa tarinoista ja kuvista yhteisen ”esityksen”, draaman, kirjoittamisen, musiikin, kuvan, tanssin teatterin keinoin. Näistä syntyviä tuotoksia esitellään yhteisessä tapahtumassa.



Materiaali kannattaa tapahtumaa varten muokata näyttelyyn sopivaksi. Tällöin pitää miettiä, miten kerätty materiaali toimii parhaiten näyttelyyn varatussa tilassa.

## *Vedenalaiset vehkeet*

Valokuva, teksti, yms. materiaali kannattaa tapahtumaa varten muokata näyttelyyn sopivaksi. Tällöin pitää miettiä, miten kerätty materiaali toimii parhaiten näyttelyyn varatussa tilassa. Pienistä valokuvista ainakin osa kannattaa suurentaa. Videotallenteiden raakamateriaali, varsinkin jos sitä on paljon, olisi hyvä editoida esitettävään kuntoon.

Näyttelytilassa julkaistavan tekstin on oltava tarpeeksi kookasta. Ympäristöstä ja yhteisöstä kerättyjä ja otettuja valokuvia voidaan esittää myös dioina. Mielenkiintoiseksi diaesityksen tekee se, että esimerkiksi samasta paikasta otettu tai samanaiheinen vanha ja uusi kuva heijastetaan näkyviin kahdella projektorilla yhtä aikaa, jolloin niiden vuoropuhelu herättää myös näyttelyn katsojissa kuvien sisältöjen pohdiskelevaa vertailua. Haastatteluaineistoa, ihmisten autenttista kerrontaa näyttely-yhteisö voi kuunnella kuulokkeista. Kuva ja teksti- ja äänimateriaalia voi olla esillä myös sähköisessä muodossa. Näyttelyn rakentamisessa tarvitaan jonkin verran teknistä osaamista, joka voi vaatia oman opiskelu- ja perehtymisrupeamansa. Teknistä taitoa voi tietenkin myös aina ostaa alan asiantuntijoilta tai yrityksiltä. Osaavia kykyjä on melko varmasti tarjolla itse kunkin omassa kaveri- tai tuttavapiirissä. Tällaisesta tekemisestä saattaisivat innostua myös sellaiset nuoret ja aikuiset, jotka eivät ehkä muuten ole aktiivisia perinteisessä yhteisössä toimijoita.

## *Yhteisessä veneessä*

Yhteisöllisen taidekasvatusprojektin huipennusta kannattaa yhdessä juhlia. Saattaa olla, että juhla sijoittuu kesätapahtuman yhteyteen, tai seuran vuosijuhlaan, tai se voi toimia myös performatiivisena kannanottona oman yhteisön ja ympäristön puolesta. Olipa projektin julkitulo mikä tahansa, siitä kannattaa tiedottaa hyvin ja ajoissa.

Itse asiassa hyvä projekti sisältää myös tiedotussuunnitelman, johon on mietitty, missä vaiheessa, mitä ja kenelle asioista informoidaan. Tärkeintä lienee se, että omat yhteisöt ja koko lähitienvo ovat asiasta tietoisia. Tiedottamista ja markkinointia olisi tyyllisesti hyvä suunnitella ja toteuttaa projektin näköisenä.

Juhlan tai tapahtuman rakenne ja dramaturgia tulisi suunnitella huolella. Mikään ei ole sen ikävämpää kuin huolimattomasti huiskaistun ilmapiiri. Esittävän tekemisen ohjelmanumerot suhteessa kokonaissisältöön on hyvä miettiä loogiseksi, eteneväksi kokonaisuudeksi. On pohdittava, kannattaako projektista syntynyttä kahden tunnin teatteri- tai tanssiesitystä sijoittaa samaan tilaisuuteen kaiken muun tarjottavan kanssa, vai toimisiko jompikumpi niistä paremmin jonakin toisena ajankohtana.

Yleisölle tulee varata aikaa näyttelyihin tutustumiseen, vuorovaikutukseen, ajatusten vaihtoon. Kannattaa miettiä, miten yleisö osallistetaan tapahtumaan muutenkin kuin passiivisena vastaanottajana. Pienikin yhteinen aiheeseen liittyvä tekeminen: omatekoisen tai kaikille jaetun esineen tai viestin tuominen yhteiseen tilanteeseen, tilaan tai paikkaan, saa aikaan kollektiivista herkistymistä ja ilmapiirin vapautumista. Yhdessä tekemisen muotoa ja tapaa on syytä miettiä projektin sisältöjen, ehkä myös vaivattomuuden ja luontevuuden näkökulmasta. Yhteisen kokemuksen tuntu jää kauaksi, jos ihminen tuntee olonsa vaivautuneen kiusalliseksi.

Juhlapaikan ei aina tarvitse olla seuran talon sali ja näyttämö. Tapahtumia ja esityksiä voidaan sijoittaa myös ympäristöön. Jos tapahtuman “näytöksiä” on useampia, osa niistä voidaan viedä luontoympäristöön, osa pihatiloihin ja osa sisälle. Perinteisiä tilan käsityksiä ja rajoja kannattaa rikkoa. Hiekkakuopilta, asfalttipihoilta, pientareilta, rannoilta sekä rakennuksista voi löytää mielenkiintoisia aiheeseen, sisältöön ja esittämistapaan sopivia paikkoja. Paikan valinnan tulee kuitenkin olla



Yleisölle tulee varata aikaa näyttelyihin tutustumiseen, vuorovaikutukseen, ajatusten vaihtoon. Kannattaa miettiä, miten yleisö osallistetaan tapahtumaan muutenkin kuin passiivisena vastaanottajana.

tarkkaan harkittua ja perusteltua.

Yhteisöllisen tekemisen malleja ja tapoja on varmaan yhtä monta kuin tekijöitäkin. Ei ole olemassa yhtä oikeata tai väärää tapaa ja jokainen projekti on toimijoittensa näköistä, toivottavasti omia yhteisöjä ja ympäristöjä palvelevaa. Ja vaikka malleja olisi kuinka paljon tyrkyllä, tulevat ne eläviksi ainoastaan tekijöittensä ja heidän todellisuuteensa kautta. Yhteisötaiteen ja sosiokulttuurisen innostamisen projektin voisi aloittaa pohtimalla Tarmo Kunnaksen (2002) sanomaa: “Todellisuutta voi lähestyä vain kevyellä kosketuksella, jotta sen kuulas monikerroksisuus ei samentuisi ja jotta asioiden ja ilmiöiden ei-käsitteellinen monipuolisuus ei muuttuisi yksiselitteiseksi ja yksiulotteiseksi kangastukseksi.”

Edellä esitetty perustuu todellisuuteen ja Theresa Marchén Art Education -lehdessä julkaistuun artikkeliin sekä lehtori Mirja Hiltusen ja professori Timo Jokelan opetusmateriaaleihin (ks. Hiltunen, Jokela 2001).

## Innostaminen yhteisöteatterin kartalla

### *Tolpalla*

Nuorisoseurojen harrastustoiminnassa teatteri, kansantanssin ja -musiikin ohella, on aina ollut yksi vahvimmista ihmisiä yhteisöönnsä kiinnittävistä